

İSLÂM, SANAT VE ESTETİK*

Rahman ve Rahman olan Allah'ın adıyla.

Din-i Mübin-i İslâm'ın, eşyaya ve varlık âlemine bakışını Sevgili Peygamberimizin (sas) "Allah güzeldir ve güzeli sever" (Müslim, İman 147) nebevi öğretisi en güzel şekilde ifade etmektedir. Hiç kuşkusuz insan aklı, Allah'ın güzelliğini idraktan acizdir. Ancak O'nun güzelliği ya da cemal sıfatı âlemde yarattığı varlıklara bakılarak anlaşılacak bir husustur. Zira Yüce Yaradan, yarattığı her şeyi en güzel bir biçimde yaratmıştır (Secde 32/77). Kâinat, "ahsenü'l-hâlikîn" olan Allah'ın sanatıdır. Bu itibarla zerreden kürreye bütün kâinata bambaşka bir güzellik, zarafet, ahenk, düzen, ölçü, zevk ve özgünlük bulunmaktadır.

İnsanı en güzel bir biçimde yaratan Rabbimiz, din duygusu gibi estetik ve güzellik duygusunu da onun fitratına yerleştirmiştir. Bu sebeple insanoğlu var olduğu günden bugüne doğru, gerçek ve iyi kadar, güzelin ve estetiğin de peşinde olmuştur. Bütün peygamberler aslında insanlığa güzeli ve güzelliği öğretmek için görevlendirilmişlerdir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûl-i Ekrem'in (sas) hayatı, güzelliğin, zarafetin, ahengin ve estetiğin en güzel örnekleriyle doludur. Hz. Peygamberin rehberliğinde ilk Müslüman nesiller Medine'de kendi mescidini, kendi kiblesini, kendi ezanını, kendi mimarisini, kendi el sanatlarını, kendi şehirleşmesini oluşturmuşlar, böylece sonraki nesiller için sanat ve estetik adına ilk örnekler verilmiştir. Dolayısıyla İslâm sanatının ilk nüveleri Medine toplumunda atılmıştır. Tarih boyunca Müslümanların sanat ve estetik anlayışını tevhid inancı şekillendirmiş, sadaka-i cariyeye ve salih amel niyet ve düşüncesi, sanat ve zanaat dallarının gelişmesini teşvik etmiştir.

Kaynağını Allah'tan ve O'nun Resûlünden (sas) alan İslâm sanat ve estetiği, ihsan prensibine, yani her şeyi güzel yapma ve her daim güzel davranma ilkelerine dayanmaktadır. İhsan, maddi ve manevi güzelliği ifade ettiği gibi ruhi ve fiziki estetiği de içermektedir. Sadelik, faydalılık, ferahlık, kullanışlılık, tasarruf, tevazu, tabiiyet ve ihsan ahlâkı İslâm'da sanat anlayışının temel özellikleridir.

İslâm kültür ve medeniyeti sanat ve estetiğin şaheserleriyle asırlara damgasını vurmuştur. Nitekim bilgi ve hikmetin, taşa, tuğlaya sindiği estetik harikası camiler, nağmeden gönüle dökülen musikiler, bilinçli dindarlığın ilim aşkıyla şekillendirdiği külliyeler, olabildiğince naif bir dindarlık anlayışının izini taşıyan nice mimari eserlerle İslâm sanatı, bir dantel gibi arzın dört bir yanında işlenmekle kalmamış, aynı zamanda öte dünyadan inşirahlarla ruh ve gönüllerin manevî ikliminde de derin izler bırakmıştır.

Hiç şüphesiz, taş kütleler, Sedefkâr Mehmet Ağa, Koca Sinan gibi ustaların elinde, cami, imaret, kervansaray, köprü ve çeşmeye dönüşerek bir zarafet ve bir mana oluşturmuş; Sultanahmet, Süleymaniye, Selimiye ve diğerleri, Levnî'nin, Lâmiî'nin, Dede Efendi'nin ve İtrî'nin boyaya, mısralara ve musikiye dokunuşlarıyla kucaklaşmıştır. Süleyman Çelebi'nin, Fuzulî'nin, Yunus Emre'nin, Mevlana'nın belağat ve fesahatında dil ve edebiyata yansımıştır. Dahası bu zengin koleksiyon hat, ebru ve en güzel çini örnekleriyle İslâm sanat ve estetiğinin en güzel örneklerini sergilemiştir. İslâm sanatının paha biçilmez bu estetik eserleri karşısında insan hayranlığını gizleyememektedir. Kısacası İslâm medeniyeti, ilim ve irfan medeniyeti olduğu kadar aynı zamanda estetik ve sanat medeniyetidir de.

Modern zamanlara gelindiğinde İslâm medeniyetinin estetik ve sanat yönü derinliğini kaybetmeye başlamıştır. İslâm'ın sanat ve estetik anlayışı, şehirlerimize, metropollerimize, megapollerimize, topyekûn mimarimize ve cami mimarisine, bilgi, kültür ve eğitim hayatımıza yansıtılmadığı gibi bazı İslâm sanat dalları maalesef yaşatılmamış, birçoğu da unutulmaya yüz tutmuştur. Elbette bunda İslâm dünyasının son asırda içinden geçtiği

süreçlerin büyük etkisi ve rolü olmuştur. Müslümanlar, sanat ve estetik alanında geçmişte çok güzel örnekler bulunmasına rağmen, bu örneklerden hareketle yeniçağın estetik ve sanat anlayışını da dikkate alan, bugüne ve geleceğe dair özgün eserler ve çalışmalar yapmada yeterince başarılı olamamışlardır.

Bir işi belli bir estetik duyguyu yansıtacak biçimde gerçekleştirme tarzı demek olan sanat, modern zamanlarda popüler kültürün de etkisiyle bazı alanlara indirgenmiştir. Sanat ve estetiğin, pek çok özgün sanat dallarının görmezden gelinerek sadece müzik, tiyatro, sinema gibi görsel alanlardan ibaret zannedilmesi ve bu alanların gölgesinde kalması büyük bir sorundur.

Aynı şekilde, sanat ve estetik açısından Müslümanlar asırlarca ortaya koydukları eserlerle sanatı, zarafeti, güzelliği zirvede temsil etmişken, modern zamanların metafiziği ve aşkın olan her şeyi dışlayan anlayışının etkisinde kalarak İslâm'la sanatı karşı karşıya getirmek büyük bir yanılıdır.

Son olarak bugün İslâm'ın sanat ve estetik anlayışını hep tarihte sergilenmiş sanat dallarının ürünleriyle tanıtmak yeterli değildir. Bu anlayışı yeni zamanlarda tekrar tüm çeşitliliğiyle özgün eserlerle ortaya koymak ve bütün insanlığın beğenisine sunmak, zarafetin timsali Habibullah'ın yanında Allah'ın cemaliyle müşerref olmak isteyen bütün müminlerin üzerine düşen bir vazifedir.

* Diyanet Aylık Dergi, sayı 275